

# ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԻՄ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՒ ԹՎԱՅԻՆ ԱՇԽԱՐՀԸ

## Նպատակը

Ծանոթացնել համացանցում մեր  
իրավունքներին, բացահայտել  
դրանց պաշտպանման ձևերն ու  
կանոնները:



# Աշխատանքում քննարկելու ենք հետևյալը:

Իմ իրավունքները համացանցում

Թվային աշխարհում մեր իրավունքների ոտնահարումը

Համացանցից անվտանգ օգտվելու մշակույթը

Ինչպես ապահովել երեխաների անվտանգությունն առցանց տիրույթում

Օգտակար խորհուրդներ մեր անվտանգությունն ու իրավունքները պաշտպանելու համար



# Ներածություն



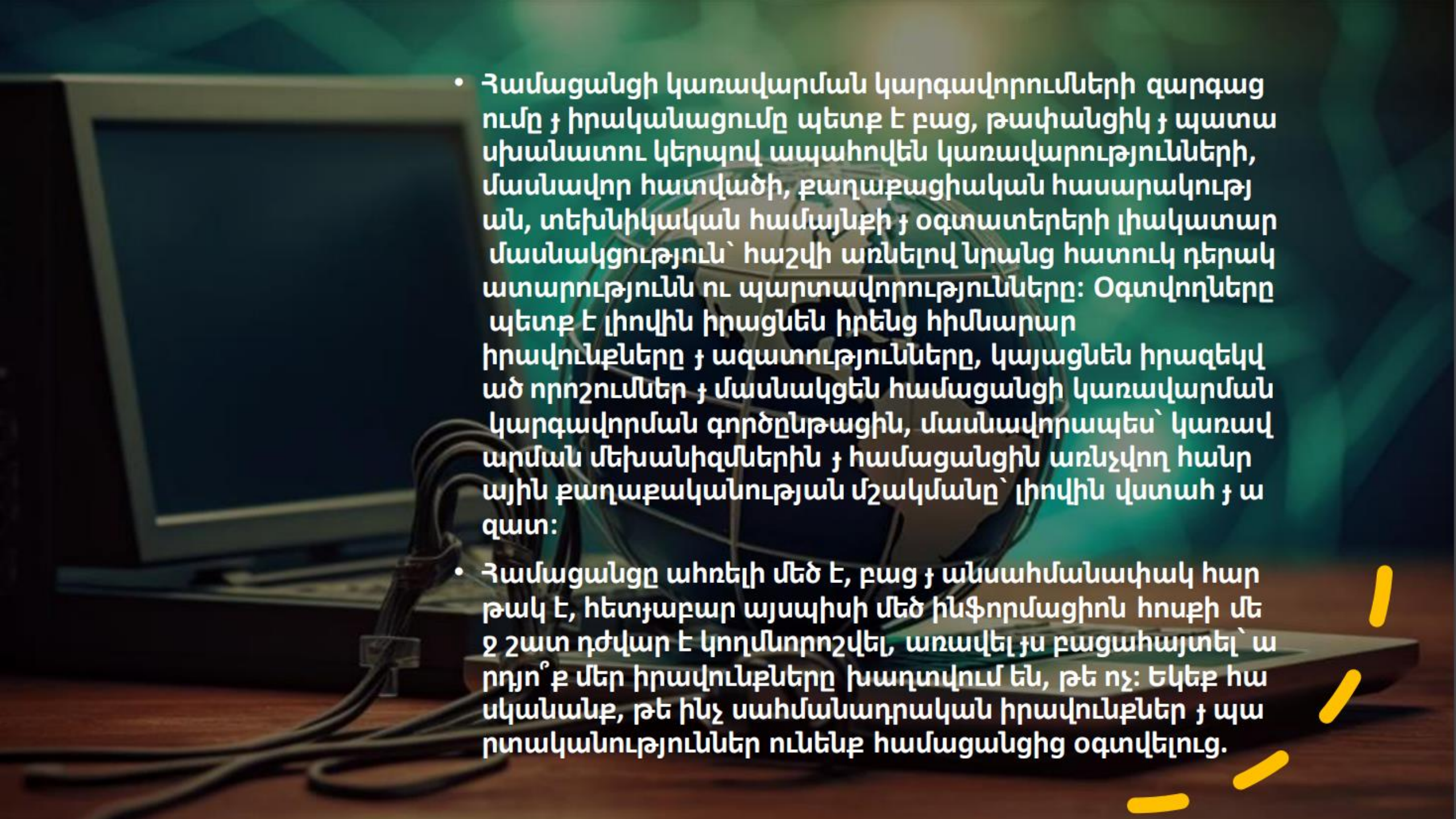
- Համացանցն առաջարկում է գաղափարների փոխանակման և տեղեկատվության ազատ հոսքի աննախադեպ հնարավորություն ամբողջ աշխարհում: Ժամանակակից տեղեկատվական հասարակությունում ազատ համացանցը նպաստում է ազատ արտահայտվելու հիմնարար իրավունքի և դրանից բխող ՉԼՄ-ների ազատության իրավունքի իրացմանը: Համացանցն աստիճանաբար դառնում է տեղեկատվություն ստանալու, փնտրելու և հաղորդելու ավելի անհրաժեշտ գործիք բոլորի համար:



# Իմ իրավունքները համացանցում

- Կառավարությունները պետք է մեծ դերակատարում ունենան, երբ խոսքը ցանցային բովանդակության և երեխաների պաշտպանության, ռասիզմի դեմ պայքարի, ատելության և կիբերհանցագործության հրահրման մասին է: Հարցն այն չէ՝ արդյոք կառավարությունները պե՞տք է կարգավորեն համացանցը, թե՞ ոչ, այլ թե ինչպե՞ս, ի՞նչ և ի՞նչ ծավալով բովանդակություն պետք է կարգավորվի: Արդյոք պետական կարգավորումն արդյունավե՞տ է, եթե ոչ, ապա կա՞ն այնպիսի մեթոդներ, որոնք կարող են ավելի արդյունավետ լինել:
- Համացանցի օգտագործման ցանկացած սահմանափակում օրինական է, եթե համապատասխանում է միջազգային նորմերին և չափանիշներին, որոնք անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությանը և սահմանված են օրենքով: Պարտադիր զտումը և արգելափակումը համարվում են գերսահմանափակում





- Համացանցի կառավարման կարգավորումների զարգացումը ֆիրականացումը պետք է բաց, թափանցիկ ֆաստա սխանատու կերպով ապահովեն կառավարությունների, մասնավոր հատվածի, քաղաքացիական հասարակության, տեխնիկական համայնքի ֆօգտատերերի լիակատար մասնակցություն՝ հաշվի առնելով նրանց հատուկ դերակատարությունն ու պարտավորությունները: Օգտվողները պետք է լիովին իրացնեն իրենց հիմնարար իրավունքները ֆազատությունները, կայացնեն իրազեկված որոշումներ ֆմասնակցեն համացանցի կառավարման կարգավորման գործընթացին, մասնավորապես՝ կառավարման մեխանիզմներին ֆհամացանցին առնչվող հանրային քաղաքականության մշակմանը՝ լիովին վստահ ֆազատ:

- Համացանցը ահռելի մեծ է, բաց ֆանսահմանափակ հարթակ է, հետոյաբար այսպիսի մեծ ինֆորմացիոն հոսքի մեջ շատ դժվար է կողմնորոշվել, առավել ֆս բացահայտել՝ արդյո՞ք մեր իրավունքները խաղտվում են, թե ոչ: Եկեք հասկանանք, թե ինչ սահմանադրական իրավունքներ ֆպարտականություններ ունենք համացանցից օգտվելուց.

# Իրավունքներ

- Արժանապատվության նկատմամբ հարգանքի իրավունք
  - Վիրավորանք
  - Չրպարտություն
- Հեղինակային և հարակից իրավունքներ
  - Քաղվածքներ
  - Գրագողություն
- Անձնական տվյալների հրապարակում
  - Անուն, ազգանուն
- Աուտենտիկական տվյալների հրապարակում
- Անձնական և ընտանեկան կյանքի վերաբերյալ տեղեկությունների հրապարակում
  - Ինտիմ կյանքի վերաբերյալ տվյալներ
    - Բժշկական տվյալներ
  - Պատկերը պաշտպանելու իրավունք
    - Անոնիմ մնալու իրավունքը
    - Մոռացված լինելու իրավունք

# Պարտականություններ

- Ապահովություն
  - Ապահովել երկխոսության գաղտնիությունը
  - Կարողանալ տարբերել համացանցային վիրուսներն ու չտարածել դրանք
- Գաղտնիություն
  - Կարգավորել անձնական տվյալների տրամադրման գործընթացը համացանցում
    - Էթիկա
  - Չվիրավորել համացանցից այլ օգտվողներին
  - Գրառումներ անելիս օգտագործեք ձեր անձնական էջը
    - Ակտիվություն
  - Ապահովեք ակտիվություն սոցցանցերում

# Թվային աշխարհում մեր իրավունքների ոտնահարումը

- **Անօրինական մուտք գործելը:** Այս խմբի հանցագործությունները ներառում են համակարգչային համակարգ առանց թույլտվության մուտք գործելը տվյալների ձեռքբերման կամ որևիցե այլ անազնիվ նպատակով:
- **Անօրինական եղանակով հաղորդակցությունը գաղտնի որսալը:** Այս խմբի հանցագործությունները ներառում են համակարգչային կապի միջոցների օգտագործմամբ համակարգչային համակարգ մտնող, դուրս եկող եւ համակարգ(չ)ի մեջ գտնվող տվյալների ոչ հրապարակավ կատարվող փոխանցումները որսալը տեխնիկական միջոցների կիրառմամբ:
- **Միջամտություն տվյալների մեջ:** Այս խմբի հանցագործությունները ներառում են այնպիսի գործողություններ, ինչպիսիք են համակարգչային տվյալները վնասելը, ոչնչացնելը, փչացնելը, փոփոխելը կամ արգելելը:
- **Սարքերի չարաշահում:** Ներառում է վերը շարադրված հանցագործությունների կատարման նպատակով սարքը, համակարգչային ծրագիր վաճառելը, օգտագործելը, ներմուծելը կամ այլ կերպ հայթայթելը:
- **Համակարգչին առնչվող հանցագործություններ:** Ներառում է այնպիսի հանցագործություններ, որոնց արդյունքում միտումնավոր կերպով մուտք է արվում, փոփոխվում, ոչնչացվում կամ արգելափակվում համակարգչային տվյալներ՝ տվյալների աուտենտիկության խափանման նպատակով, որպեսզի մուտքագրված, տեղադրված կեղծ տվյալները գործեն օրինական կերպով՝ որպես իսկական տվյալներ: Նաև ներառում է այնպիսի գործողություններ, ինչպիսիք են համակարգչային տվյալների մուտքագրումը, փոփոխումը, ոչնչացումը կամ արգելափակումը՝ տնտեսական շահ ստանալու նպատակով:
- **Հեղինակային և հարակից իրավունքներ:** Ներառում է գործողություններ, որոնք ուղղված են հեղինակային կամ հարակից իրավունքների խախտումներին, որոնք արվում են դիտավորությամբ, խոշոր առևտրային մասշտաբներով և համակարգչային համակարգի միջոցով:

# Համացանցից անվտանգ օգտվելու մշակույթը

Համակարգչային սարքի անվտանգությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է հետևել մի շարք կանոններ: Իսկ ոչ բոլորն են, որ հետևում են դրանց: Օրինակ՝

- համակարգչային սարքեր մուտք գործելը պաշտպանված չէ գաղտնաբառով,
- համակարգչային սարքերից ազատ օգտվում են հարազատները, այդ թվում՝ երեխաները, ովքեր կարող են համացանցից ներբեռնել ցանկացած ծրագիր զուգահեռաբար տարատեսակ վիրուսներ,
- ոչ միշտ են կայքերում աշխատանքն ավարտելիս՝ վերջում սեղմում «Դուրս գալ» (Log out) հրահանգը:



Ահա մի քանի փաստ համացանցի օգտագործման վերաբերյալ.

- Համացանցից օգտվող բնակչության ամենամեծ խումբը երիտասարդներն են: Աշխարհում նրանց 71 տոկոսն առցանց է, ողջ բնակչության 48 տոկոսի համեմատ:

---

- Աֆրիկայի երիտասարդությունն ամենաքիչն է օգտվում համացանցից: Այն հասանելի է յուրաքանչյուր 5-ից 3-ին: Մինչդեռ Եվրոպայում այն հասանելի չէ յուրաքանչյուր 25-ից 1-ին:
- Բոլոր վեբ կայքերի գրեթե 59 տոկոսն անգլերեն լեզվով են, և շատ երեխաներ չեն կարող գտնել իրենց հասկանալի կամ իրենց մշակույթի պահանջներին համապատասխանող նյութեր:
- Աշխարհի սեռական չարաշահման հղումների 10-ից առավել քան 9-ը տեղակայված են հինգ երկրներում՝ Կանադայում, Ֆրանսիայում, Նիդեռլանդներում, Ռուսաստանի Դաշնությունում և Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում:



Ավելի արդյունավետ քաղաքականության մշակման ու ավելի պատասխանատու բիզնես գործընթացների համար միջազգային պրակտիկայում առաջարկվում են հետևյալ գործնական քայլերը՝

- Մատչելի և բարձրորակ համացանցը հասանելի դարձնել բոլոր երեխաներին:
- Պաշտպանել երեխաներին համացանցի վտանգներից, այդ թվում՝ չարաշահումից, շահագործումից, թրաֆիքինգից, կիբերբուլիինգից, ինչպես նաև՝ տարիքին չհամապատասխանող նյութերից
- Պաշտպանել երեխաների անձնական տվյալներն ու առցանց ինքնությունը
- Տրամադրել թվային գրագիտություն, որպեսզի երեխաները տեղեկացված լինեն, իսկ համացանցից օգտվելիս՝ պաշտպանված
- Կիրառել մասնավոր հատվածի լծակներն՝ էթիկական չափորոշիչներն ու քայլերը բարելավելու համար, որոնք պաշտպանում են երեխաներին համացանցից օգտվելիս ի շահ բոլոր երեխաների
- Երեխայակենտրոն թվային քաղաքականություն մշակել:



# Ահա մի քանի նկատառում, որ արժի հաշվի առնել.

- **Ընկերների հետ կապի մեջ լինելը կարևոր է:** Այս արտասովոր ժամանակներում, երբ ամեն ինչ անորոշ է ու անկանոն, երեխաների համար շատ կարևոր է շարունակել խաղալ և շփվել ընկերների հետ: Վիդեո խաղերը, տեսախաղերը և սոցիալական մեդիան կարող են արժեքավոր լինել երեխաների համար՝ առաջարկելով կապի մեջ լինելու հնարավորություն այն դեպքերում, երբ նվազել են սոցիալական շփումները, երբ այլ ժամանցի տարբերակ չկա, երբ ամեն-ինչ սահմանափակ է, և անհանգստությունն ու վախերը ցրող այլ գործիք չկա:
- **Ակտիվ ներգրավվածություն և ծնողների վերահսկողություն:** Ծնողները կարող են վերահսկել երեխաների առցանց գործողությունները՝ սահմանափակելով նրանց որոշ գործողություններ: Երեխաների հետ պետք է խոսել, պետք է հասկանալ, թե ինչ են նրանք անում առցանց, համոզվել, որ նրանք իրենց տարիքին համապատասխան խաղեր են խաղում, հետևել նրանց տրամադրությանն ու էմոցիաներին խաղալու ժամանակ և այլն: Երեխայի հետ միասին վիդեոխաղ խաղալով, օրինակ, կարող եք հետևել նրա առցանց վարքին ու ապահովել, որ նա անվտանգ լինի: Այդպես նաև շատ դրական էմոցիաներ կստանաք:
- **Տիպիկական ակտիվություն՝ Էկրանների առջև:** Եթե ուսումը, խաղը և շփումը այսօր հնարավոր է ապահովել նաև էկրանների միջոցով, ուրեմն՝ մենք երեխաներին ակտիվ պահելու նոր ուղիներ պետք է գտնենք: ԱՅԿ-ն օրինակ առաջարկում է տանը մնալ և այս խաղերի ու վարժությունների միջոցով շարունակել ակտիվ մնալ: ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ն, իր հերթին, մշակել է տարբեր խաղեր, որոնք կօգնեն տանը լավ ժամանակ անցկացնել երեխաների հետ: [#LearningAtHome](#) / [#ՏանըՅավես](#) արշավի էջում երեխաների համար մի շարք զարգացնող խաղեր կգտնեք:

# Ինչպես ապահովել երեխաների անվտանգությունն առցանց տիրույթում

- Ապահովեք նրա անվտանգությունը՝ անկեղծ գրույցի միջոցով: Անկեղծ խոսեք երեխայի հետ այն մասին, թե ում հետ և ինչպես կարող է շփվել: Համոզվեք, որ նա հասկանում է բարյացակամ և աջակցող շփումների կարևորությունը, և որ չարամիտ, խտրական և անպատշաճ շփումները երբևէ ընդունելի չեն:
- Պաշտպանեք նրան տեխնոլոգիաների միջոցով: Ստուգեք, թե որքանով է երեխայի համապատասխան սարքը համալրված ամենավերջին ծրագրային ապահովմամբ և հակավիրուսային ծրագրերով: Հավաստիացեք նաև, որ գաղտնիության պաշտպանիչ կարգավորումները միացված են: Ծածկեք վեբ-տեսախցիկները, երբ դրանցից չեք օգտվում: Ավելի փոքր տարիքի երեխաների դեպքում, այնպիսի գործիքները, ինչպիսիք են՝ ծնողական հսկողության ծրագրերը, այդ թվում՝ ապահով որոնումները, կարող են օգնել համացանցային գործունեությունը դրական դարձնելու գործում:
- Նրա հետ ժամանակ անցկացրեք թվային աշխարհում: Ձեր երեխայի համար ստեղծեք ընկերների, ընտանիքի և անձամբ ձեզ հետ առցանց շփվելու ապահով և դրական հնարավորություններ: Ուրիշների հետ կապը պահպանելը առավել քան երբևէ, կարևորվում է այս ժամանակներում, և դա կարող է ձեզ համար հիանալի հնարավորություն լինել՝ «վիրտուալ շփումներում» բարություն և սրտացավություն դրսևորելու լավ օրինակ ծառայել:



- **Խրախուսեք առցանց տիրույթում դրսևորվող առողջ սովորությունները: Խթանեք և հսկեք առցանց և տեսազանգերի ժամանակ երեխաների պատշաճ վարքը: Քաջալերեք, որ երեխան բարի և հարգալից լինի դասընկերների հետ, հաշվի առնի, թե ինչ հագուստ պետք է կրի, և տեսազանգերին չմիանա, օրինակ՝ իր ննջարանից: Քանի որ երեխաները առցանց տիրույթում ավելի շատ ժամանակ են անցկացնում, նրանք կարող են ավելի շատ տեսնել այնպիսի գովազդներ, որոնցում գովազդվում են անառողջ սնունդ, գենդերային կարծրատիպեր կամ տարիքին ոչ հարիր նյութեր:**

- **Թույլ տվեք գվարճանալ և ինքնադրսևորվել: Տանը ժամանակ անցկացնելը կարող է հիանալի հնարավորություն լինել երեխայի համար՝ սեփական տեսակետն արտահայտելու և ճգնաժամի ընթացքում աջակցության կարիք ունեցողներին օգնելու առումով: Չմոռանաք առցանց գործունեությունը հնարավորինս հավասարակշռել իրական գործունեությամբ, այդ թվում՝ դրսև գրոսանքներով:**





## Օգտակար խորհուրդներ մեր անվտանգությունն ու իրավունքները պաշտպանելու համար



- Մի սեղմեք կասկածելի հղումների վրա: Մի բացեք հղումներ էլեկտրոնային փոստից, SMS-ից կամ հաղորդագրություններից սոցիալական ցանցերում, եթե վստահ չեք անվտանգության հարցում:
  - Անձնական տեղեկատվության պաշտպանություն: Խուսափեք անձնական տեղեկությունների փոխանակումից անվստահելի առցանց աղբյուրների հետ: Նախքան տվյալներ մուտքագրելը ստուգեք կայքերի անվտանգությունը:
- Օգտագործեք ուժեղ գաղտնաբառ: Օգտագործեք բարդ գաղտնաբառեր՝ բաղկացած տառերից, թվերից և հատուկ նիշերից: Որպես գաղտնաբառ մի օգտագործեք անձնական տվյալները, ինչպիսիք են անունները, ծննդյան ամսաթիվը կամ հեռախոսահամարը:



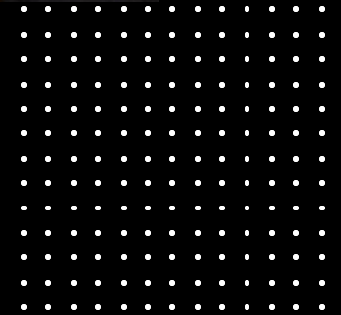
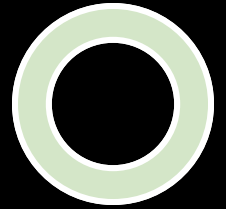
- **Չգույշ եղեք հանրային Wi-Fi-ից օգտվելիս: Ստուգեք կապի անունը և հաստատեք IP հասցեն հանրային ցանցի գտնվելու վայրի աշխատակցի հետ:**

- **Օգտագործեք հակավիրուս և թարմացրեք ձեր օպերացիոն համակարգը: Տեղադրեք հակավիրուս՝ ձեր սարքը չարամիտ ծրագրերից պաշտպանելու համար, պարբերաբար թարմացրեք այն և բուն սարքի օպերացիոն համակարգը**

- **Չգուշացում սոցիալական ցանցերում: Չգույշ եղեք սոցիալական ցանցերում ձեր հրապարակած տեղեկատվության նկատմամբ: Չափազանց շատ անձնական տեղեկություններ մի բացահայտեք:**

- **Սոցիալական մեդիայի հարթակներում կարող ես զեկուցել (report it): Եթե սոցիալական մեդիայի հարթակներում որևէ բան ես կարդացել կամ տեսել, որից վրդովվել ես կամ վիրավորվել, ապա կարող ես զեկուցել (report it) դրա մասին:**

- **Տեղադրեք հավելվածներ պաշտոնական խանութներից: Ներբեռնեք հավելվածները միայն պաշտոնական հավելվածների խանութներից, ինչպիսիք են Google Play-ը Android-ի համար կամ App Store-ը iOS-ի համար:**



# Եզրակացություն

---

- Այսպիսով՝ 21-րդ դարում թվային աշխարհը մեր կյանքի անբաժան մասն է դարձել: Այն իր բարիքներով և առավելություններով հանդերձ նաև շատ վտանգավոր է: Աշխատանքում տեսանք, որ համացանցը այն ոլորտն է, որտեղ մեր իրավունքները կարող են հեշտորեն ոտնահարվել, որտեղ մենք կարող ենք զոհ դառնալ տարատեսակ հափերների համար, իսկ մեր երեխաները ավելի մեծ վտանգների առաջ են կանգնում:
- Որպեսզի խուսափենք նման վտանգներից անպայման պետք է հետևենք համացանցից օգտվելու անվտանգության կանոններին, իսկ երեխաների դեպքում՝ նաև սահմանափակումներ մտցնենք, որոնք միանշանակորեն արդարացված են:
- Բացի մեր կողմից կատարվող գործողությունները՝ պետությունը և օրենսդրական մակարդակով ապահովում է մեր անվտանգությունը՝ համապատասխան պատիժներ սահմանելով ինչպես քաղաքացիական, այնպես էլ քրեական օրենսգրքերով: